

Égei kultúra – az Égei-tenger szigeteinek, félszigeteinek művészete

1. Kréta művészete (Kr.e. 2400-1400)

Kréta szigetén kialakult kultúrát minoszi-kultúra néven is ismerjük, a görög mitológia nevezetes Minosz királyáról, kinek felesége szörnyszülöttet hozott világra. Az emberevő Minotaurusz legendájához olyan mitológiai nevek kapcsolódnak, mint Thézeusz, Ariadné, Ikarosz és Daidalosz. Az istenek kegyetlen játékairól, harcairól, Zeusz haragvó bosszújáról szóló történetek évezredekig Európa művészetének ihletői voltak. Méltán állíthatjuk, hogy Kréta az európai kultúra bölcsője.

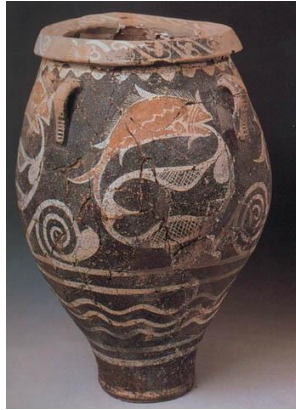
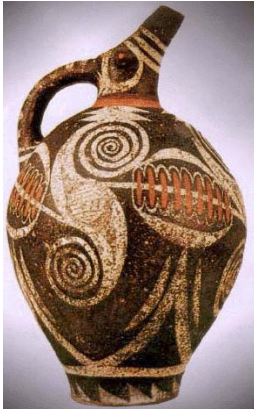
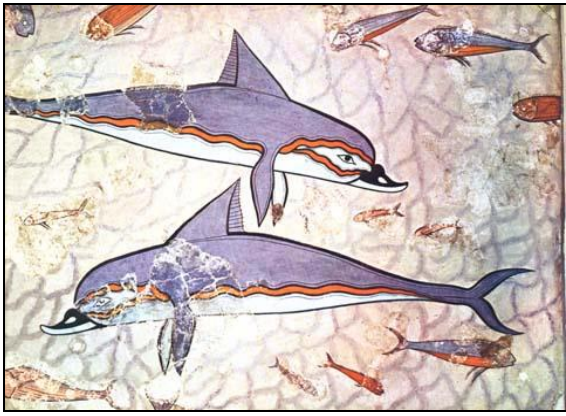
A titokzatos eredetű nép művészete erősen eltért az akkor virágzó kultúrákétól. Talán vallásuk volt más, vagy inkább istenekhez fűződő viszonyuk. Templomot nem építettek, isteneiknek a szabad ég alatt áldoztak.

Legjelentősebb városa Knósszosz volt, melynek szerkezete labirintushoz hasonlatos (feltehetőleg ez a legenda alapja). Szorosan egymáshoz épült többszintes épületek, szűk folyosók, átjárók, alagutak, föld alatti raktárak alkották. Egyes becslések szerint 40 000 lakosa volt. A város központi részét a királyi palota, és egy nagyobb tér alkotta, mely a vallási szertartások helye lehetett.

Az épületek egyik legjellegzetesebb eleme a vörösre festett fordított oszlop volt (alul keskenyebb, fölül szélesebb). A palota falait festmények díszítették, melyek nem isteneket és uralkodókat, hanem az élet apró örömeit, szépségeit ábrázolták. Pl. ajándékokat hozó vendégeket, szőlőszüretet, sportoló, szépítkező nőket, tengerben játszó delfineket, virágfüzéreket. Az egyetlen vallási utalás a bikaugrást ábrázoló falfestmény, mely feltehetően az áldozati szertartás egy jelenetét mutatja be (a bikával szembe futók az ütközés előtt felugranak, és egy szaltóval a bika háta mögé ugranak, kezükkel érintve a bika hátát).

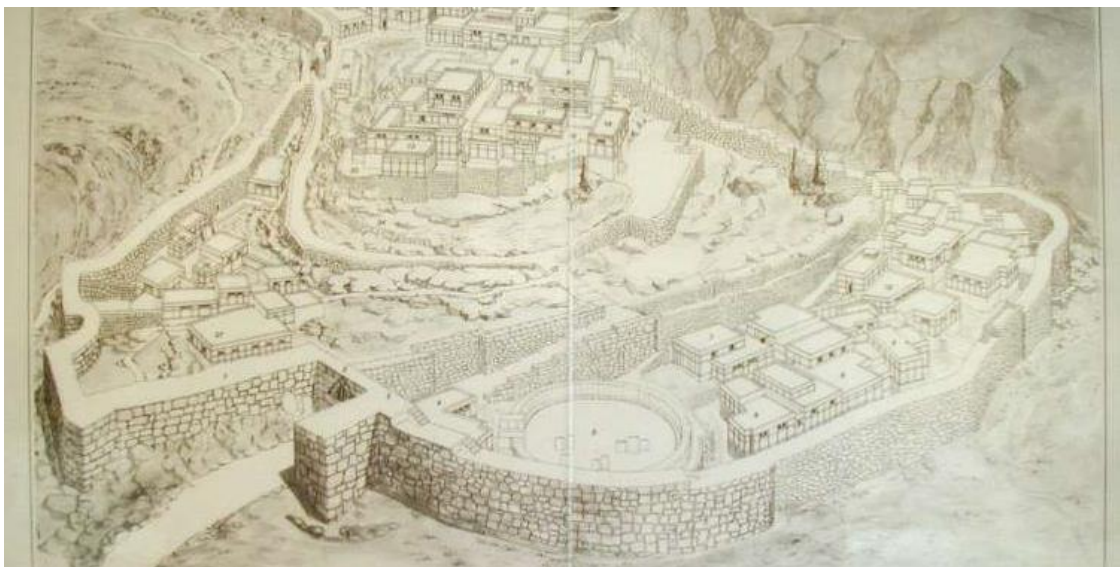

A krétaiak kiváló fazekasok voltak, edényeikkel messze földre kereskedtek. Nemcsak formájuk volt változatos, hanem díszítő motívumaik is, melyek jelentős szimbólumok voltak, pl. a kettős bárd, mely egyszerre volt a hatalom és a termékenység szimbóluma, vagy a kettős spirál, mely a megújuló életet jelképezte.

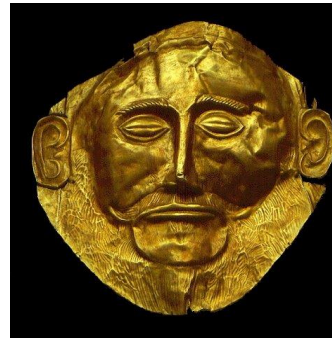
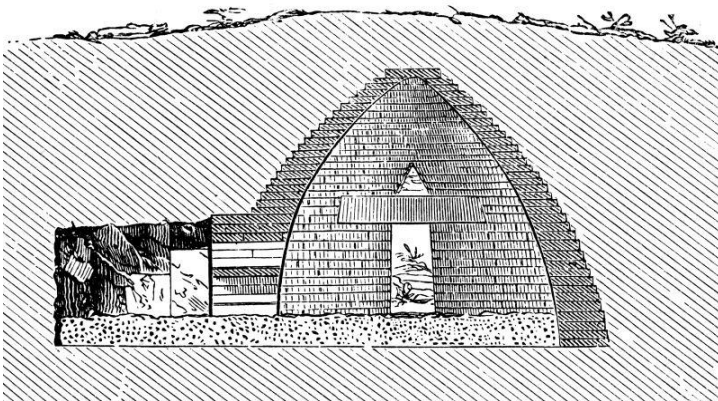
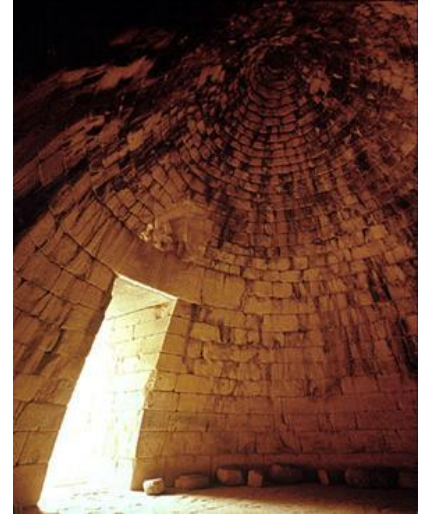
A krétai kultúrának egy földrengéssel kísért szökőár vetett véget, melyet a szomszédos Thíra szigetén lévő vulkán robbanásszerű kitörése okozott. A mükéneiek támadása megakadályozta a knósszoszi palota újjáépítését.

2. Mükéné művészete (Kr.e. 1400-700)

Sokáig csak Homérosz történeteiből, az Iliászból és Odüsszeiából volt ismeretes a városállam, melynek híres uralkodója Agamemnon és apja Atreusz idején élhette virágkorát.

A város szerkezete újszerű, mert a központi fallal körülvett fellegrvár köré városnegyedeket építettek (foglalkozás szerint csoportosítva a lakosságot). A fellegrvár v. akropolisz a legmagasabb részen lévő királyi palota krétai mintára épült. A város egyik negyede, a temető rejtje az építészet történetének egyik újítását, az úgynevezett álkupolás síremlékeket, melyek nagyméretű méhkas alakú kupolával fedett kör alaprajzú csarnokok voltak. Hozzájuk kincseskamrák csatlakoztak, melyekből gazdag kincsleletek kerültek elő. Az egyik feltehetően Atreusz király sírja, melyet a nagy mennyiségű aranytárgy után Atreusz kincsesházának neveztek el.

Az előkerült domborművek emberábrázolásai arra engednek következtetni, hogy a műkénei közvetlen előzménye a görög művészetnek. Arányos, ideálisan izmos férfialakok díszítik az egyik arany ivóedényt. A város bejáratán, a híres oroszlános kapu tehermentesítő háromszögének domborművén pedig felfedezhetjük a későbbi görög oszloptípus egyikét.

Az Oroszlános kapu (Mükéné bejárata)

3. Antik görög művészet

Kronológia:

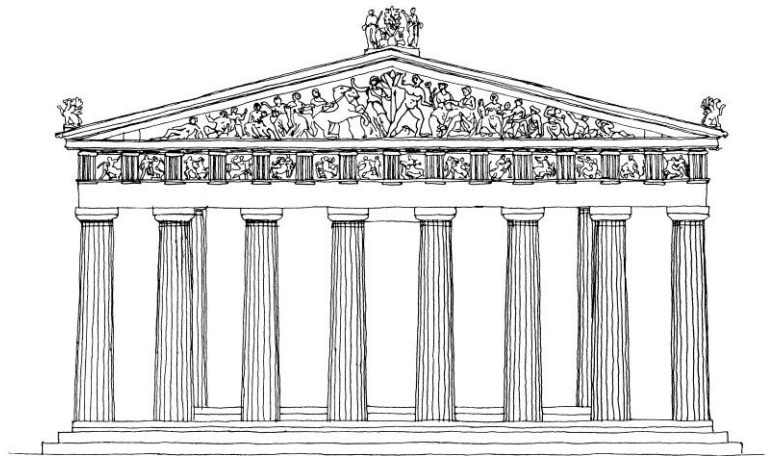
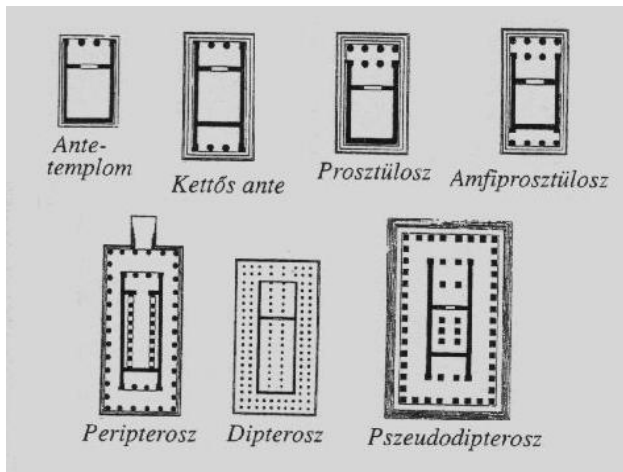
A görög őskor vagy homéroszi kor(Kr.e. 2. évezred végétől a Kr.e. VII. század végéig): a törzsek vándorlása befejeződik, véglegesen letelepsznek. A társadalom viszonyaira a homéroszi eposzokból következtethetünk. E korban alakulnak ki a görög kultúra alapjai is, pl. az olümposzi istenek mondáinak rendszere. Kifejlődik a görög írás, pénz és mértékrendszer. Kialakulnak a poliszok (városállamok).
Archaikus kor (Kr.e. VII.-VI. század): Rabszolgatartó társadalom. Osztályellentétek kiéleződnek. Jelentős városállamok: Spárta, Athén. A perzsák elleni küzdelem összeforrasztja a városállamokat. Athén szerzi meg a vezető szerepet.

Klasszikus kor, virágkor (Kr.e. V.-IV. század): Periklész vezetése alatt továbbra is Athéné a politikai, gazdasági, kulturális hatalom.
Peloponnészoszi háború: Athén és Spárta között. Athén vereséget szenved. A meggyöngyült városokat Makedónia meghódításra kényszeríti (Fülöp király, Nagy Sándor).

Hellenizmus kora (Nagy Sándor halálától, Kr.e. 323-tól Kr.e. 146-ig): a görög kultúra újra fellendül. Tengerpartokon világvárosok fejlődnek (Miletosz, Epheszosz). Kevésbé tartalmas alkotásokat hoznak létre, a csillogásra, pompára törekszenek. A római terjeszkedésnek nem tud ellenállni és tartománnyá válik. Ezzel az ókori görögség önálló történelme lezárul.

Építészet:

Templomaik a megaron (négyzetes vagy nyújtott négyszög alakú terem, melynek bejárata az egyik rövid oldalon van, előtte többnyire oszlopos előcsarnok található) mintájára épültek.

A templom magja a naosz (hajó), ahol az istenség szobra volt. Általában hosszanti elrendezésűek, kelet-nyugati tájolásúak. A belső teret két vagy három oszlopsor tagolta. A leggyakoribb templomtípus a peripterosz, azaz oszlopsorral körülvett naosz. Az összes térrész belmagassága azonos. Ablakot nem alkalmaztak.

A templom homlokzat részei felfelé haladva: lépcsős alap, oszloprend, gerendasor frízzel, metopék és triglifek, tünpanon (háromszög alakú oromrész domborműdísszel).

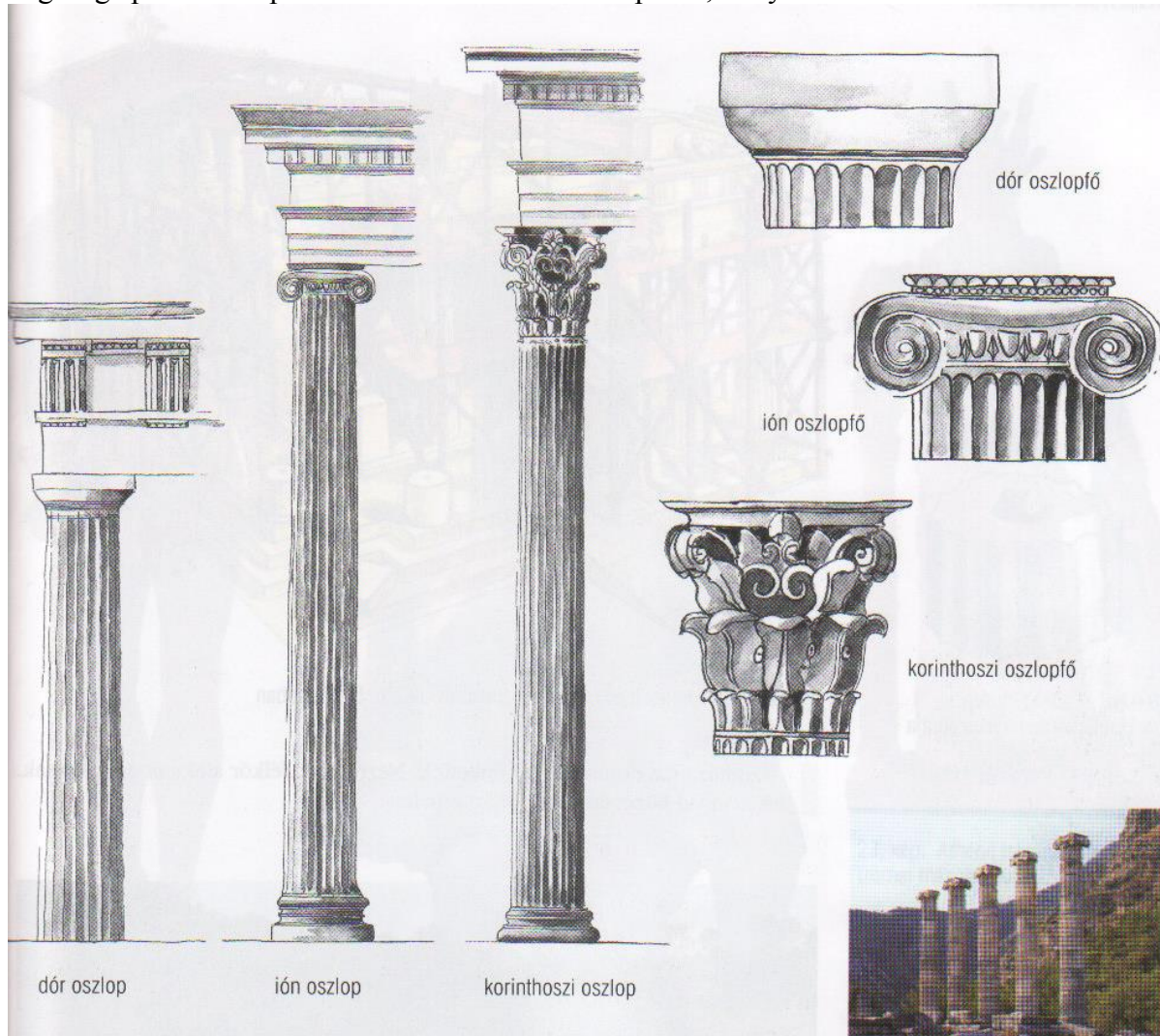
A görög templom szépségének titka az arányosság.

Az arányrendszer neve: **arany metszés**

Szabálya egy matematikai képlet: $a : b = b : (a + b)$ ha $a < b$

„magyarul”: A kisebb rész úgy aránylik a nagyobbhoz, mint a nagyobb rész az egészhez

A görög építészet alapvető alaktani eleme az oszloprend, melynek a következő változatai alakultak ki:

Dór oszlop: Egyszerű, dísztelen oszlopfő alatt az oszloptörzset élben találkozó kannelurák (függőleges homorulat az oszlop felületén) fedik, lábazat nélkül áll. Arányrendszere a férfi arányrendszeréhez igazodik.

Ión oszlop: karcsúbb és magasabb. Szalagsávval kapcsolt kannelúrák törzse, gazdagon tagolt lábazata és volutás (csigavonalú díszítmény) fejezete van.

Korinthuszi oszlop: a iónhoz hasonló, csak a fejezete más: két sorban akantuszlevelek (az akantusz nevű tüskés növény stilizált levele) övezik. Arányrendszere a leányok karcsúságát utánozza.

Az oszlop részei: fejezet (abakusz - az oszlopfők fedőlemeze, a főpárkány alatt, szabályos négyzet alakú; párnatag - a fejezet kidomborodó tagozata az abakusz alatt)

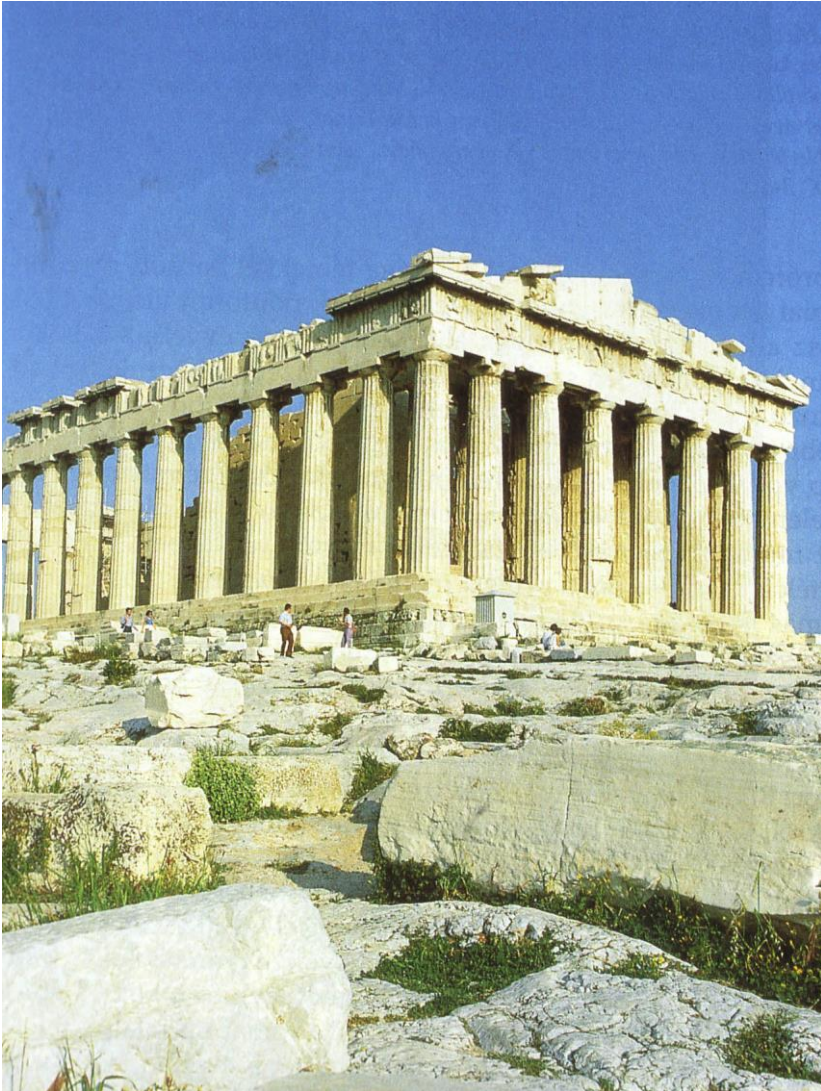
Az oszlopok fölött: vízszintes gerendázat (főpárkány), triglifek (a metopéval váltakozó négyszög formájú kömező, felületét közepén 2 egész, szélein 2 fél függőleges vajat tagolja) és metopék (triglifek közötti négyszögletes mező, amelyre domborműveket faragtak) sorával tagozott fríz (nagyobb falfelület vagy az egész épület felső lezárásához, elválasztásához tartozó vízszintes sáv), kimával (antik párkány egyszer vagy kétszer hajlított tartó tagozata, festett vagy faragott díszítéssel) koronázott geiszon. Az oszlopok arányrendszere annyira hasonlított az emberére, hogy sokszor emberalakkal helyettesítették pl. kariatidák (nő alakú oszlopok).

Emlékek:

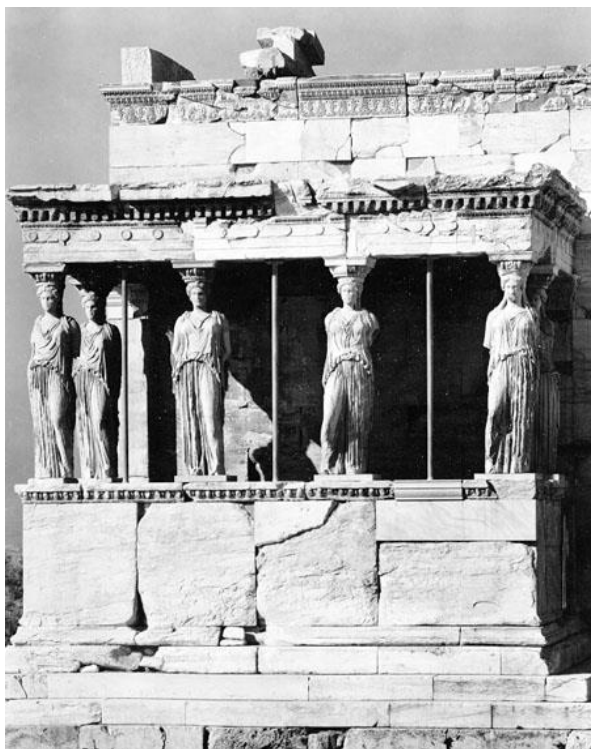
Archaikus kor: Olümpiában a Héra-templom, korinthuszi Apollón-templom

Klasszikus kor: Olümpiai Zeusz templom, az athéni fellelgvár, az Akropolisz épületegyüttese: Niké ion típusú temploma, a Parthenon (Pallasz Athéné dór típusú temploma), Erechteion a kariatidák csarnokával

Hellenizmus kora: Pergamoni Zeusz oltár, Halikarnasszoszi Mauzoleum, Ephezoszi Arthemisz templom, Alexandriai világítótorony

Az athéni Parthenon, Pallasz Athéné temploma az Akropoliszon. (Iktinosz és Kallikratész tervei alapján készült ie. 447 és 432 között dóris stílusban)

Az Erechteion csarnokának maradványai az athéni Akropoliszon. (kariatidák csarnoka)

Ion stílusban épült ie. 421 és 406 között.

Niké ion típusú

temploma az athéni Akropoliszon (Kallikratész tervei alapján épült az ie. 5. században)

Az athéni Akropolisz bejáratának romjai

A pergamoni Zeusz oltár (jelenleg a berlini Pergamon Múzeumban látható)

Az ókori görög építészet másik jelentős technikai csúcsa a színház, melynek középpontja a kör alakú orkhésztra, a kórus helye, ezt 2/3 kör alakban vette körül a lépcsős nézőtér a theátron. A kiváló akusztikai hatás eredményeképpen a legfelső sorokban éppen olyan tökéletesen hallható a színészek hangja, mint a lenti sorokban. Az orkhésztrát a nézőtérrel szemben a színfal, szkené zárta le. Előreugró szárnyak fogták közre a színpadot, a proszkéniont.

Az epidauroszi színház

Szobrászat:

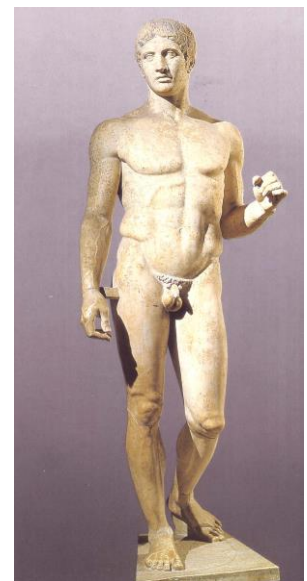
A szobrászat alkotásai többnyire sérülten, torzóként maradtak ránk. A szobrok nagy részét római másolatokból ismerjük. A görög szobrászatot a test tökéletes ábrázolása és a mozgás különböző fázisainak érzékeltetése foglalkoztatta. Az élettel teli emberi test a görög szobrászat legfőbb témája. A szobrászat első

feladatait az építészettől kapta. A terrakottát használták épületszobrok készítéséhez. A szobrászat legrégebbi anyaga a fa volt, később márványt és bronzot is használtak.

Az **archaikus korra** jellemző, hogy a szobrok bár arányos emberi testet ábrázolnak, mégis merevek, nem ábrázolnak mozdulatot, tömörszerűek, vaskosak. Az izmok, ruharedők ábrázolása még sematikus. Két szobortípus a **kürosz** (ruhátlan ifjú) és a **kóré** (ruhás nőalak). A szobrokra jellemző az úgynevezett archaikus mosoly (a száj szögletei fel vannak húzva, ami sajátos mosolyt ad).

Kr.e. V. sz. **klasszikus kor**: A szobrászok célja az ideális szépség megmutatása. Az ábrázolt emberi test életteljességét többek között azzal érték el, hogy a mozdulatok közötti pillanatnyi nyugalmi helyzetet rögzítették; az előző mozdulat lendülete még, a következő mozdulat feszültsége már érzékelhető. Egyik legnagyobb újításuk a kontraposzt: az álló alak egyensúlyát, nyugalmában is érzhető mozgáskészségét érzékeltető elrendezés, amely az álló láb és a támasztó láb ellentétén alapul, minthogy ez a gerincoszlop közvetítésével a vállak és a fej tartására is. Mürón: Diszkoszvető: A test több egymást követő mozdulatát egyesítette, hogy a szemlélőben a diszkoszvetés lendületének képzetét felkeltse. A merészen elcsavart atlétatesten érezzük a megelőző s egyben a következő mozdulatot is.

Müron: Diszkoszvető

Pheidiasz: Kocsihajtó

Praxitelész: Hermész

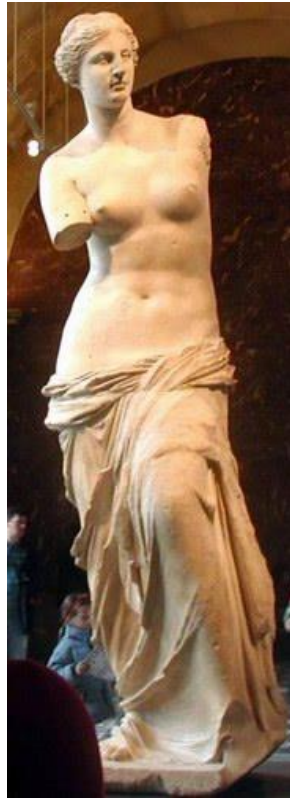
Polükleitosz: Dárdavívő

A **hellenizmus korában**, a Kr.e. III. században már nem elégedtek meg a megszokványosabb tartások és mozdulatok típusainak életszerű megmintázásával, hanem megkeresték a legbonyolultabb testhelyzeteket, s még ezek között is különös érdeklődést tanúsítottak a saját tengelye körül megcsavarodó test ábrázolása iránt.

Pl.: Kr.e. II. sz. - Paioniosz: Niké: A test ferde tengelye, a drapéria redőzete, a hatalmas, vitorla módra dagadó öltözete igen jól érzékelteti a repülést, amelynek ábrázolása a görög szobrászatot régen foglalkoztatta.

Szamotrakei Niké

Milói Vénusz

Laokoón szoborcsoport

Kr. e. II. sz. - Laokoön-csoport (Agészandrosz, Athénodórosz, Polüdórosz műve): a figurák ellentétes irányú, szenvedélytől áthatotta mozgatai, a küzdelem hevében eltorzult arcok az egész ábrázolást robbanó feszültséggel töltik meg.

Festészet:

A görög festmények nagy része elveszett, vagy nagyon megrongálódott. Csak a korabeli forrásokból tudhatunk meg valamit a festészetükről.(Polügnotosz: erkölcsfestő. Antiphilosz: életképeket vagy karikatúrákat készített. Életképfestő: Dioszkuridész - Utcai muzsikusok: fény- és árnyékhatások.) A görög festészet is az emberi alakot kezdte tanulmányozni először, majd a mozgást, a távlatot Polügnotosz, a színárnyalatokat, a fény- és árnyékhatásokat Apollodorosz kutatta. Képesek voltak ábrázolni tömegeket, az ember belső életét, szenvedélyeket, szenvedést, érzelmeket.

Philoxenosz festménye, Nagy Sándor és Dareiosz csatája, másolatban maradt ránk egy mozaikpadlón (heves mozgás, drámai izgalom, rövidülések, a feszültséget fokozza még a színhatás is).

A kerámiák olyan használati és díszedények amelyek az agyagművesség valamelyik technikájával készülnek. A görög keramika fejlettségéről több 10 ezer fennmaradt váza tanúskodik. Váza alatt nem a mai vázát értjük. Ezekben az edényekben olajat, bort, élelmiszert tároltak. Díszítésük az évszázadok alatt fejlődött, átalakult. Kezdetben Kr. e. VII. sz. egyszerű geometriai alakzatokkal díszítették edényeiket (geometrikus váza).

Fekete alakos vázák VI. sz.: világos alapon fekete díszítmény, az alap a cserép eredeti színe, a feketén belül kaparással rajzolják meg az alakok belső részeit. Képviselői: Exekiász, Amanisz

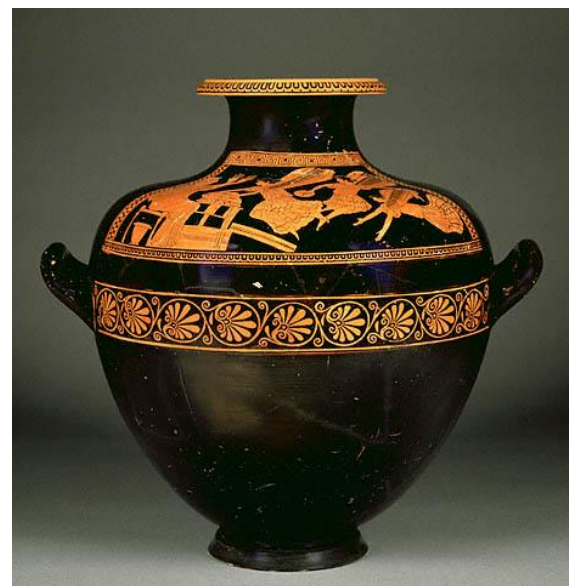
Vörös alakos váza Kr. e. V. század: az edény teste fekete, az alakok vörös-barna színűek. A rajz már nem kaparással hanem festéssel készül, lehetőséget ad arra, hogy pontosabb rajzot vigyenek fel az edényre. Képviselői: Durisz, Brügosz, Eufroniosz.

geometrikus stílusú váza

vörös alakos váza

fekete alakos váza